

жаві: пост. Кабінету Міністрів України від 10 берез. 2017 р. № 142. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D0%BF>

3. Порядок утворення, організації діяльності та ліквідації наглядової ради державного унітарного підприємства та її комітетів: пост. Кабінету Міністрів України від 10 берез. 2017 р. № 142. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D0%BF>

4. Про приватизацію державного та комунального майна: Закон України від 18.01.2018 р. № 2269-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2269-19>

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я: Закон України від 6 квіт. 2017 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2002-19>

М. В. Семенова,

*к. ю. н., науковий співробітник НДІ правового
забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України,
керуючий партнер ПП «Юридична фірма «Семенова и Партнери»*

А. А. Андрієнко,

*студентка 4 курсу, 6 групи
Слідчо-криміналістичного інституту
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТУРИСТИЧНИХ ОПЕРАТОРІВ ТА ТУРИСТИЧНИХ АГЕНТІВ У ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗДІЙСНЕННЯМ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідальність постачальника туристичних послуг посідає особливе місце у правовідносинах щодо надання туристичних послуг, оскільки саме інститут відповідальності стимулює до належного виконання договірних зобов'язань туроператором чи турагентом, забезпечує захист прав і законних інтересів туристів-споживачів, сприяє розвитку туризму. При цьому в регулюванні саме відповідного інституту виникають проблеми юридичного характеру. І од-

нією з них є проблема розподілу відповідальності туроператора та турагента [9, с. 49]. Переконані, що відповідальність туроператора і турагента за договором на туристичне обслуговування необхідно розглядати у розрізі того, хто є замовником, споживач чи особа, яка не є безпосереднім споживачем послуги, але виступає учасником таких відносин.

Одним із складних питань є розмежування відповідальності туроператора та турагента, що по-різному вирішується як в законодавстві, науці, так і на практиці. За статтею 20 Закону України «Про туризм» права і обов'язки, відповідальність сторін та інші умови договору між туроператором і турагентом визначаються відповідно до загальних положень про агентський договір, якщо інше не передбачено договором, укладеним між ними, а також цим Законом. Тобто можна стверджувати, що туроператор і турагент, укладаючи договори, самостійно визначають межі відповідальності перед туристом. Але у цій же ст. 20 вказано, що відповідальність перед туристом за невиконання або неналежне виконання умов договору на туристичне обслуговування несе туроператор. Таким чином, Закон України «Про туризм» покладає відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору на туристичне обслуговування виключно на туроператора. На нашу думку, щоб права споживача, як найменш захищеної сторони в договорі про надання туристичних послуг, були максимально захищені, доцільно скористатися досвідом Польщі щодо розмежування відповідальності туроператора і турагента та законодавчо встановити, що турагент несе відповідальність як туроператор також у тому випадку, якщо при укладенні договору на надання туристичних послуг туроператором допущені порушення законодавства, що впливають на можливість звернення до туроператора: 1) у договорі з споживачем відсутня достатня інформація про туроператора; 2) турагент працює без договору доручення або перевищує його обсяг. Правовими наслідками таких новацій, що позитивно впливають на розвиток туризму в цілому, будуть: поліпшення якості туристичних послуг, професійніше (відповідальне) ставлення туроператорів до процедури формування туру й обачніше обрання турагентствами туроператорів, тури яких

вони реалізовуватимуть, забезпечення максимального захисту прав споживачів як найбільш слабкої сторони договору. У разі, якщо ту-роператор або турагент укладають договір на надання туристичних послуг не з безпосереднім споживачем послуги, а замовником виступає суб'єкт господарської діяльності, який укладає договір на користь безпосереднього споживача послуги, мають місце два види юридичної відповідальності: 1) господарсько-правова – відповідальність туроператора, турагента перед суб'єктом господарської діяльності, який укладає договір на користь безпосереднього споживача послуги за порушення договірних зобов'язань у частині відносин між цими суб'єктами; 2) цивільно-правова – відповідальність за зобов'язаннями, пов'язаними з організацією подорожі, туроператор або турагент несуть перед безпосереднім споживачем туристичної послуги, на користь якого було укладено договір.

Господарсько-правова відповідальність у господарській діяльності займає важливе місце, так як забезпечує виконання зобов'язання, дотримання законності, правопорядку. Для того, щоб вона в повній мірі могла виконати покладені на неї функції стимулятора правомірної поведінки, гаранта здійснення суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків, у правовій науці потрібно розробити загальне поняття відповідальності, визначити її місце в механізмі правового регулювання, зазначити умови виникнення, реалізації юридичної відповідальності. На сьогодні здебільшого актуалізувалося здійснення туристичної діяльності, яка багато в чому залежить від здатності туристичних операторів брати на себе відповідні ризики та відповідальність за взяті зобов'язання. Господарсько-правова відповідальність туристичних агентів та операторів належить до ретроспективної юридичної відповідальності. Ретроспективна юридична відповідальність, за словами В. В. Копейчикова, – це специфічні правовідносини між державою і правопорушником внаслідок державно-правового примусу, що характеризуються засудженням протиправного діяння і суб'єкта правопорушення, покладанням на останнього обов'язку перетерпіти позбавлення і несприятливі наслідки особистого, майнового, організаційного характеру за скоєне правопорушення. При цьому він виділяє такі її ознаки: державно-

правовий примус, негативна реакція держави на правопорушення суб'єкта який винний у її скоєнні; обов'язок правопорушника перетерпіти несприятливі наслідки за свою протиправну поведінку [1, с. 144]. Відповідальність – це застосування до правопорушника встановлених законом або договором санкцій, внаслідок чого він зазнає майнових втрат. Проте самого комплексного дослідження відповідальності туристичних операторів та агентів туристичної діяльності не проводилось. На думку В. Щербини господарсько-правова відповідальність – поняття вужче, ніж поняття відповідальності за правопорушення у сфері господарювання (якщо виходити з широкого розуміння господарювання і відповідного кола суб'єктів, задіяних у ньому, то відповідальність у цій сфері може бути і цивільною, і адміністративною, і кримінальною, на що в низці актів господарського законодавства є прямі вказівки), тому господарсько-правову відповідальність, на нашу думку, слід розглядати як окремих, спеціальний вид відповідальності, що застосовується за господарські правопорушення як один із видів правопорушень у сфері господарювання [8, с. 10]. Для основної частини суб'єктів туристичної діяльності підставою їх відповідальності є господарське правопорушення, яке може бути двох видів: невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання чи порушення правил здійснення господарської діяльності [4, с.36]. Таким чином, поняття господарсько-правової відповідальності включає в себе насамперед майнові наслідки застосування відповідних санкцій [2, с. 49]. Ця точка зору на сьогоднішній день підтримана і законодавцем, що знаходить своє відображення в Господарському кодексі України. Отже, поняття господарсько-правової відповідальності визначається в ч. 1 ст. 216 ГК безпосередньо через поняття господарських санкцій [4, с. 73].

Окремого дослідження потребує господарсько-правова відповідальність за порушення правил здійснення господарської діяльності у сфері туризму, що полягає у застосуванні господарських санкцій. Р. Б. Шишка з цього приводу зазначає, що досить проблемним у розумінні є переростання зобов'язання з господарського правопорушення в господарсько-правову відповідальність. Досі він вирішувався шляхом ототожнення умов виникнення зобов'язання з делікту та підстав

відповідальності, що є відображенням матеріально-правового підходу, але не відповідає її сутності як державного примусу та підстав для його застосування. В тому і основна помилка, за якої співпадання цих підстав за змістом їх ознак і призводить до їх ототожнення. Для застосування правової відповідальності потрібне звернення до суду (позов) із вимогою застосувати до порушника примус у формі санкції та винесення за ним рішення про притягнення до неї. Інший варіант, коли таке рішення виносить третейський суд, але воно затверджується судом і може бути виконане у встановленому порядку. Тим воно набуває значення державного примусу і особа вважається підданою господарсько-правовій відповідальності в разі її реалізації Державною виконавчою службою[3, с.461]. Не дивлячись на це, статтю 222 Господарського кодексу України був закріплений досудовий порядок реалізації господарсько-правової відповідальності: у добровільному чи претензійному порядку [4, с.73]. Тобто, кодексом не передбачено безумовного обов'язку закріплення судовим рішенням застосування господарсько-правової відповідальності. Міри захисту, так само як і міри відповідальності, є примусовими, і разом з тим реалізуються незалежно від наявності вини суб'єкта, а також при відсутності деяких інших елементів, що включаються до складу правопорушення. Отже, основною відмінністю мір захисту від мір відповідальності є те, що перші застосовуються при об'єктивно протиправній поведінці, а другі – при винній протиправній поведінці. Окрім цього, міри захисту не мають на меті покарати та осудити правопорушника, та не тягнуть для нього додаткових несприятливих наслідків. Отже, господарсько-правова відповідальність, виходячи з її поняття, значення та процедури застосування, за формою є юридичною, а за змістом – економічною, і застосовується у формі певної системи майнових (економічних) санкцій, передбачених або дозволених нормами господарського законодавства. Таким чином, удосконалення відповідальності суб'єктів туристичної діяльності полягає у своєрідній реакції держави на правопорушення туристичних операторів та агентів, конкретизації підстав господарсько-правової відповідальності у формі штрафних та оперативно-господарських санкцій.

Що стосується окремих аспектів цивільно-правової – відповідальності за зобов'язаннями, пов'язаними з організацією подорожі необхідно зазначити, що сьогодні в Україні з кожним днем набирають популярності чартерні рейси. Адже, на ряд популярних курортів регулярні рейси не літають, і єдиною можливістю дістатися туди без пересадок є такий спосіб перельоту. Звичайно, такими перевагами як ціна та політ без пересадки, спокушаються більшість. Але все ж таки постає питання: які тоді недоліки. Можна зазначити, що цим недоліком є затримка рейсу на невизначений час, а що гірше несправність літака. Звісно, тут постає одразу інше питання: хто за це буде відповідати. Відповідно до ст. 303 Господарського кодексу України туристичний агент несе відповідальність у повному обсязі за шкоду заподіяну суб'єкту якого він представляє внаслідок невиконання або неї належного виконання своїх обов'язків якщо інше не передбачено агентським договором [4]. Ще одним складним питанням є відповідальність туроператора у разі невиконання зобов'язань пов'язаних із організацією формуванням та наданням комплексу туристичних послуг іншими суб'єктами яких туроператор залучає до виконання договору про туристичне обслуговування. Відповідно до Ліцензійних умов туроператор у такому разі несе відповідальність за виконання всіх зобов'язань на що вказує й аналіз судової практики за якою у випадку ненадання туристичних послуг з вини інших суб'єктів господарювання готелів в окремих випадках перевізників, туристичні оператори притягаються до відповідальності відповідно до ч. 2 ст. 902 Цивільного кодексу України [5,6, с.85]. Аналіз більшості судових рішень вказує на те, що туристичні оператори притягаються до відповідальності тільки у тих випадках, коли у них є відповідна ліцензія на перевезення та у договорі на туристичне обслуговування зазначається, що туристичний оператор бере на себе зобов'язання перед туристом контролювати належне виконання послуг перевезення [7, с.130]. Нажаль більшість туроператорів вказує в договорах на туристичне обслуговування що турагент/туроператор не несе відповідальності за скасування рейсів чи зміну часу відправлення/прибуття поїздів, автобусів та авіарейсів, заміну одного типу літака на інший, закриття аеропортів з метеорологічних, технічних

та інших причин, та пов'язані з цим зміни програми поїздки, яка входить до туристичного продукту, за транспортне перевезення туриста, а також за збереження, втрату, псування, багажу, цінностей і документів туриста протягом усього періоду туру та під час перевезення. У цих випадках відповідальність перед туристом несуть перевізники: авіаційні, автомобільні, залізничні та морські компанії згідно міжнародних правил. У зв'язку з цим всі заяви, претензії, позови по недолікам, пов'язаним з транспортними перевезеннями, в тому числі із затриманням відправлення і запізненням прибуття рейсів і таке інше, пред'являються туристом безпосередньо до транспортних перевізників. Вважаємо, що такі умови договорів є недійсними в зв'язку з тим, що згідно зі ст. 1 Закону України «Про туризм» туристичний продукт - попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо). Таким чином саме туроператор повинен нести відповідальність перед туристами при будь яких недоліках, пов'язаних з транспортним перевезенням, зокрема відміни чартерних рейсів.

Література

1. Господарський кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18–22. Ст. 144.
2. Гудима М. До питання про розподіл відповідальності між туроператором і турагентом. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 6. С. 49–52.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. №11. Ст. 461.
4. Копейчиков В. В. Правознавство: Київ: Юрінком Інтер, 2006. – 73-76 с. URL: <http://diplomvkarmane.org.ua/library/yuridicheskaya-biblioteka/679-2012-08-08-09-45-59/1835-2013-03-05-11-42-15/>
5. Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва Міністерство культури і туризму «Про затвердження

Ліцензійних умов провадження туристичної операторської та туристичної агентської діяльності» від 11.09.2007 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 74. Ст. 461

6. Федоченко Н. Правові проблеми надання послуг з перевезення тур операторами. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 7. С. 85–88

7. Шишка Р. Б. Окремі аспекти господарсько-правової відповідальності. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ, НАУ, 2015. № 1 (34). С. 130-133.

8. Щербина В. Господарсько-правова відповідальність галузевий підхід, особливості застосування та напрямки подальших наукових досліджень. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. Вип. 3. С. 10–16.

9. Щербина В. С. Господарське право України: навч. посібник. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 384 с.

Д. О. Серьогіна,
*к.е.н., старший науковий співробітник
ННІ «Каразінська школа бізнесу»*

ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ЯК ПЕРЕДУМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗУМНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

Сучасні тенденції територіального розвитку в світі характеризуються глобальною синхронізацією, конвергенцією різних областей науки і технологій, транснаціоналізацією економіки, переходом від індивідуального до мережевого типу розвитку, зміною типів регіонального та міського розвитку, появою компактних Smart City.

Ключовими умовами формування диференційованої регіональної політики розумної спеціалізації з метою її застосування на глобальних і регіональних ринках є такі, як трансформація глобальної системи створення вартості, можливість оновлення складу наявних гравців на світових і національних ринках, зміна конфігурації енергетичної, транспортної, інформаційної та комунікаційної систем.